

حکمتیں دوم

پروفیشنل گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروفیسر شکیل احمد
پرنسپل جامعہ اسلامیہ
پرنسپل جامعہ اسلامیہ

توضیحی لازم در باره یک سکه

از :

محمد شیری

سردبیر محترم مجله بررسیهای تاریخی

در شماره یکم سال چهارم آن مجله مقاله مهمی تحت عنوان (پژوهشی در باره تطور شیر و خورشید) بقلم دانشمند محقق آقای دکتر جهانگیر قائم مقامی درج شده بود که تطور علامت شیر و خورشید را مخصوصاً بر روی سکه های بعد از اسلام تا اواسط قاجاریه را نشان میداد. نویسنده محترم به نوشته های یکایک نویسندگان و دانشمندان در باره تاریخچه نقش شیر و خورشید و اینکه این نقش از چه زمان و چگونه نشان رسمی دولت ایران شده است استناد و اشاره فرموده و در ذیل صفحات آن مقاله منابع هر یک از مطالب را از حیث نام کتاب و مجله و نویسنده آن و شماره صفحات بطور دقیق و با حفظ امانت کامل که درخور مقام یک محقق منصف و دانشمند است ذکر نموده و برای دریافت مطلب بطور کافی به آن منابع ارجاع نموده اند. و ضمناً خاطر نشان ساخته اند که (هنوز تاریخچه شیر و خورشید ایران کامل نیست و باز نکاتی از آن باقیست که پژوهش ژرف دیگری در باره آن نکات لازم میباشد).

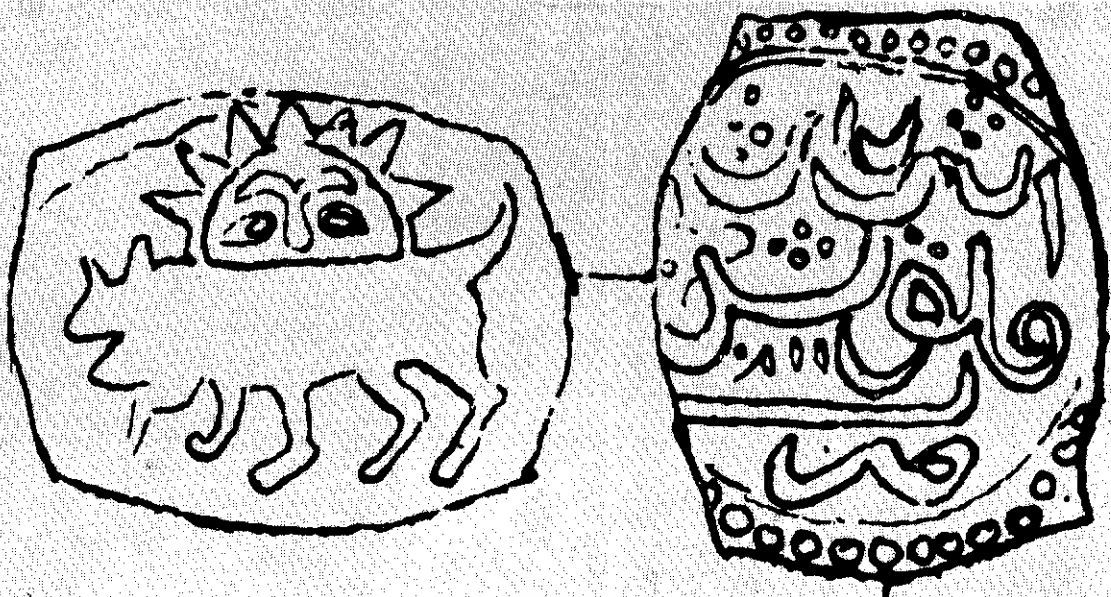
واقعاً نظرایشان در این مورد کاملاً بجا و صحیح است و اینک، نقش ترکیبی شیرباخورشید باستناد وجود سکه‌های سلطان غیاث‌الدین کیخسرو بن کیخسرو از پادشاهان سلجوقی قونیه و افسانه‌ساخته و پرداخته (ابن العبری الملطی) صاحب (تاریخ مختصر الدول) که مرحوم (کسروی) آنرا در کتاب (تاریخچه شیرو خورشید) عنوان کرده است، به نیمه اول قرن هفتم هجری محدود کنیم صحیح نیست زیرا دلایلی در دست است شیرباخورشید در قرن ششم هم رایج بوده که فعلاً مورد بحث مانیت و باید در مقاله‌ای دیگر بطور کامل و کافی در آن مورد گفتگو بشود.

غرض از تصدیق و نوشتن این سطور این است که با رعایت نهایت ادب و ادای مراتب احترامی که نسبت به مقام فضل و دانش آقای دکتر قائم مقامی نویسنده محترم آن مقاله دارم در مقام جسارت برآمده و درباره اشتباهی که در آن مقاله پیش آمده توضیح مختصری بعرض برسانم زیرا مقالات مفید ایشان در آینده مورد استفاده محققین و پژوهندگان بعدی قرار خواهد گرفت و بیم آن میرود که آن اشتباه بطور مسلسل تکرار شود خلاصه مطلب این است که در قسمت آخر صفحه ۲۶۱ آن شماره مجله مرقوم رفته است:

« .... اما در کتاب (سکه‌ها و مهرها و نشانهای پادشاهان ایران) تألیف ایران‌شناس انگلیسی ه. ل. رابینو به سکه‌ای ضرب ایروان برمیخوریم که تاریخ آن ۶۱۱ هجری یعنی بیست و چند سال پیش از سکه سلطان غیاث‌الدین کیخسرو است و بر روی آن نیز تصویر شیروخورشید نقش شده است. در ذیل همان صفحه در حاشیه شماره ۳ مرقوم داشته‌اند:

«رابینو تاریخ این سکه را سال ۱۱۸۰ خوانده است و اشتباه است. »
 پایان مطلب ایشان .

قبل از توضیح مطلب توجه خواننده محترم را به کلیشه عکس زیر جلب مینماید.

Lion and sun to left. Erwan falus ۸۱۱ ضرب
Erwan falus part 1180 (date reversed) S.F. 40

این کلیشه از کتاب زیر:

Modern copper coins of the Muhommadan states of Turkey, Persia, Afghanistan etc.

تألیف ویلیام ه. والتین، چاپ لندن سال ۱۹۱۱ میلادی عیناً عکس برداری
 و در این جا آورده شده که نقش همان سکه مورد استناد آقای دکتر قائم مقامی
 را بطور واضح تر و روشن تر نشان میدهد توجه به مطلب زیر کلیشه که آنهم
 عیناً از متن کتاب فوق الذکر عکس برداری شده برای نشان دادن اینکه این
 سکه در ۶۱۱ هجری ضرب نشده کافی است و رابینوی مرحوم هم که کتاب خود
 را بسال ۱۹۵۱ میلادی به چاپ رسانیده است در خواندن تاریخ ضرب سکه
 اشتباه نکرده است زیرا بطوری که ملاحظه میشود تاریخ ضرب سکه بطور
 معکوس حک شده است.

جناب آقای دکتر قائم مقامی که از تصویر کتاب رابینو استفاده کرده اند

چون عکس مزبور زیاد روشن نیست حق داشته‌اند و این اشتباه بصری است زیرا در لوحه ۳۲ کتاب رابینو عکس شماره ۳۲ کمی تاریک است و چون کوچک شده چسبیدن رقم صفر به رقم ۸ در نظر اول به چشم غیر مسلح رقم ۶۱۱ را نشان میدهد در صورتیکه به همان عکس با ذره بین ودقت کافی ملاحظه فرمایند توجه خواهند کرد که رقم (۰۸۱۱) به جای (۱۱۸۰) که سال ضرب سکه است به همان طور که چهل سال قبل از رابینو مرحوم والتین هم خوانده و نوشته و نقاشی کرده است بطور وارونه حک شده است.

خوشبختانه اخیراً يك عدد سکه از همان نوع عیناً در اختیار بنده نویسنده درآمده که عکس روشنی از آن در زیر ملاحظه میشود.

با این ترتیب ملاحظه میشود که این اشتباه فقط از ناشی گری و مسامحه حكاك سر سکه و روشن نبودن عکس رخ داده است و در دورانی که مسکوکات را بادست و کوبه چکش در ضربخانه‌های محلی ولایات ضرب میزدند اینگونه اشتباهات مکرر رخ میداده و غالباً با مسامحه بر گزار میشد مضافاً به اینکه در روزگار ما نیز که سکه‌ها در ضربخانه‌های معظم با ماشینهای بسیار دقیق و کنتراهای متعدد ضرب میشود از اینگونه اشتباهات خالی نیست حتی در سکه‌های کشورهای مترقی نیز بسیار دیده میشود که در اصطلاح سکه شناسی آن را Erreur مینامند. ما برای جلب توجه خوانندگان محترم چند نمونه در زیر از عکس سکه‌هائی که تاریخ وارونه دارند می‌آوریم:

اما مطلب مهمتر این است اگر ما شاهد دیگری هم نداشتیم و عکس هم منحصربه همان عکس کتاب را بینو بود و واضحتر نمی‌توانستیم آنرا ملاحظه کنیم باز بدلائل زیر آن سکه را نمی‌توانستیم مربوط به سال ۶۱۱ هجری بدانیم زیرا:

۱ - تتبع در نوشته‌های سکه‌های ایران بعد از اسلام و بررسی خط آنها نشان میدهد که از ابتدای ضرب سکه بعد از اسلام تا اواخر پادشاهی ایلخانیان

بطوری که در این عکس ملاحظه میشود رقم ۱۱۸۰
بالای حرف (ب) بطور وارونه (۰۸۱۱) حک شده است.

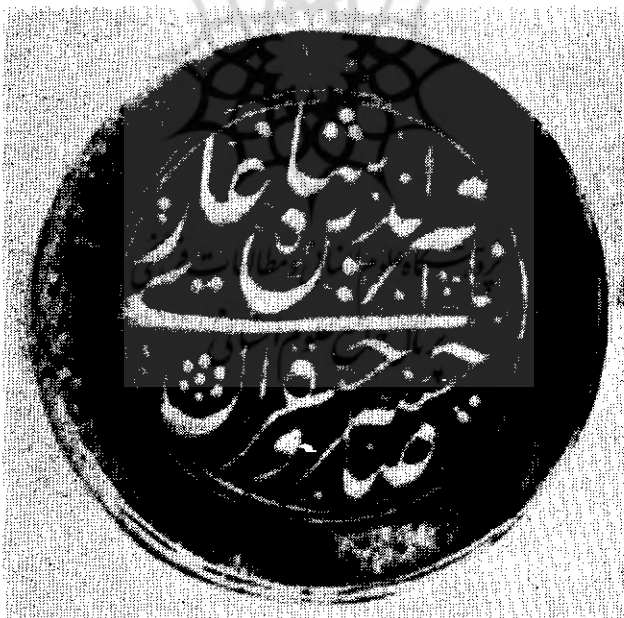

دو نمونه از رو و پشت سکه‌های شیروخورشید است که تاریخ ضرب ۱۲۷۲ و ارونه
حک شده است

دو نمونه از سکه های شیرخوابیده با تاریخ صحیح آن ها

يك سكه نقره از ناصرالدين شاه است كه رقم ۹ (بالای حرف ن) كلمه سنه و
زیر (ب) كلمه تبریز وارونه حك شده است

(۸)

يك سكه طلا از محمدعليشاه قاجار است بطوريكه ملاحظه مي شود بجاي رقم ۲۶
(۱۳۲۶) رقم ۶۲ حك شده است

نوشته روپشت سکه‌ها عموماً با خط کوفی بوده و حتی از روی رسم الخط و مقایسه اختلافات کوفی تزئینی میتوان دوران ضرب آن سکه‌ها را مشخص نمود و تا کنون سکه‌ای از دوران سلجوقی که بر روی آنها خط ثلث یا نسخ نقش بسته باشد هرگز دیده نشده است و رسم الخط سکه مورد بحث مقاله آقای دکتر قائم مقامی مربوط به دوره زندیه است کسه نظایر بسیاری دارد و در دسترس است.

۲ - سکه‌های مسی از زمان پادشاهی سلاطین صفویه بوسیله حکام محلی در ولایات ضرب میشده و بر روی آنها نام پادشاهان نقش نمی‌بست مگر آنچه خود پادشاهان در ضرابخانه‌های پایتخت ضرب می‌کردند در صورتیکه قبل از صفویه مسکوکات مسی نیز مانند سکه‌های طلا و نقره حاوی نقش نام پادشاهان و حکام بوده است و سکه‌ای مسی نمیتوان یافت که نام یا لقب یا اقلاً شعار پادشاهان و حکمرانان قبل از صفویه را فاقد باشد.

۳ - کلمه (فلوس) از اصطلاحاتی است که از عثمانی به ایران آمده و به پیشیز و پول سیاه مسی اطلاق میشده و از اواسط صفویه در ایران باب شده است و بر روی پول مسی ضرب میشده و قبل از صفویه هیچ سکه ایرانی دیده نشده که بر روی آن کلمه (فلوس) نقش شده باشد.

از تصدیع و جسارت خود پوزش می‌طلبم.

باتقدیم احترامات صمیمانه

محمد مشیری